

РОЛЬ ПРИРОДНОГО ТА ПОЗИТИВНОГО ПРАВА У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглядається питання співвідношення природного і позитивного права, зокрема, вплив першого на друге, що є основою у викладанні дисциплін правового характеру. В нормативно-правових документах простежується вплив законодавчих актів на рівень правової свідомості майбутніх вчителів, щанеобхідно використовувати у навчально-педагогічній діяльності.

Вивчення дисциплін правознавчої спрямованості у педагогічних вищих навчальних закладах (ВНЗ) є важливим елементом усієї широкомасштабної системи правового виховання майбутніх учителів. В цьому процесі головним є дотримання основного педагогічного принципу поєднання у навчально-виховній роботі чуттєвого і раціонального. Раціональні, чіткі, беземоційно викладені позитивні норми — тут явно недостатнє підґрунтя. Досягти вагомого результату в процесі правового виховання можна лише опираючись на норми природного права.

Норми права не «підвішені в повітрі». Їх соціальна дієвість, здатність спонукати індивідуумів до законотворчої поведінки зумовлені переважно тим, що вони опираються на більш древні і фундаментальні нормативно-ціннісні основи, що склалися протягом всієї історії світової цивілізації. Цей складний багаторівневий нормативний комплекс можна уявити собі у вигляді певної нормативної «піраміди».

В її основі лежать найдавніші міфологічні табуальні першонорми. Прямо пов'язані з глибинними сферами колективного й індивідуального несвідомого та їх архетипами, вони формують базові заборони на людоїдство (канібалізм), вбивство кровних родичів та інцест. Їх ціннісні і змістовні обґрунтування подані у різних архаїчних міфах народів світу.

Над цими першонормами розташовується система релігійних норм, які вносять в механізм соціонормативної регуляції момент метафізичної абсолютності за рахунок їх «прив'язки» до найвищого, абсолютного авторитету — Бога. Релігійні норми виявили здатність звільняти індивідуальну свідомість від труднощів вибору в суперечливих ситуаціях з альтернативними можливостями, від спокус порушити існуючі заборони.

На наступному етапі нормативності перебувають природні моральні норми, що вимагають відноситись до кожної людини, як до рідної істоти, котра пов'язана вузами братерства зі всім людським родом.

Далі розташований рівень позитивних моральних норм. На ньому кожна людина розглядається як представник конкретної, локальної соціальної спільноти. Позитивні моральні норми вимагають від неї відстоювати не свою духовну автономію, а інтереси тих спільнот, до яких вона належить і чийм заступництвом користується.

На ідеологічному рівні нормативної регуляції розташовуються імперативи, що виходять від держави та її інститутів і вимагають від громадян, аби їх практична і духовна діяльність була підпорядкована політичним цілям і завданням держави.

Вінчається вказана «піраміда» системою правових норм, які юридично оформляють всю сукупність раніше згадуваних вимог, втілюють їх в раціональні накази і заборони. В нормах права, а, отже, і в їх гіпотезах, диспозиціях і санкціях присутній у «зібраному» вигляді весь ціннісно-нормативний її зміст. Це не завжди очевидно, але за певних зусиль елементи табуального, релігійного, морального та ідеологічного характеру в них завжди можна виявити.

Однак жодна, навіть чітко деталізована правова система не в змозі ефективно функціонувати, якщо її зміст не опирається на зміст інших рівнів нормативної регуляції. Якщо з актуальної соціонормативної сфери («піраміди») випадає або виймається хоча б один із її рівнів, це негативно позначається на ступені соціальної надійності правосвідомості і правопорядку.

Правова реальність органічно ввійшла в загальний, єдиний нормативно-ціннісний континуум «цивілізація — культура», де разом з ним існують і функціонують звичаї, традиції, релігії, природна і позитивна моралі. Всі вони, за різноманітності їх ролей і функцій, вирішують одне і те ж надзавдання: підтримання цивілізованого соціуму в упорядкованому, рівноваго-динамічному, життєздатному стані.

Сучасні погляди на проблеми філософії права, проблеми запровадження конституційних принципів верховенства права і верховенства закону розкриті в працях С. С. Алексєєва, В. А. Бачиніна, К. К. Жоля, Д. А. Керімова, М. В. Костицького, Н. І. Матузова, В. В. Селіванова й ін.

За останні роки опубліковані наукові праці, в яких розкрито суть поняття «правова педагогіка», визначено педагогічне правознавство як особливу галузь професійної педагогіки, обґрунтовано теоретико-методологічні аспекти морально-правової відповідальності педагога. Ці проблеми висвітлено в працях Г. П. Васяновича, А. Ф. Нікітіна, М. К. Підберезького, І. Ф. Рябка, А. С. Саломаткіна. Теоретико-методологічні аспекти правової культури та динаміку її розвитку досліджували В. П. Сальніков і С. Р. Станік. Розробці наукових основ понять організації та методики вимірювання ефективності правового виховання присвячені роботи В. В. Головченка, С. В. Татарінцевої.

Правовій освіті майбутнього вчителя, формуванню його громадянської зрілості, правової культури, готовності до правового виховання школярів присвячені роботи М. І. Городиського, Т. П. Мироненка, М. В. Мотехіної, В. Пономарьової, В. Г. Подзолкова.

Метою статті є визначення ролі природного та позитивного права в професійній підготовці майбутніх учителів, а також більш детальне розкриття суті і змісту природних норм права, які здійснюють безпосередньо впливають на подальшу професійну діяльність педагога.

Розподіл права на природне і позитивне є однією з базових аксіом класичної правової філософії. Під природним правом розуміють сукупність універсальних норм і принципів, що знаходяться в основі всіх правових систем світової цивілізації. Позитивним правом називають ті правові норми, що оформлені як система законодавства, і підтримуються силою держави в певний історичний період.

Професор В. А. Бачинін визначив основні відмінності між природним і позитивним правом:

1. Природне право вважається похідним від природного порядку речей, тобто від побудови світостворення та природи людини, яка є невід'ємною частиною світопорядку. Позитивне право — це штучне творіння, створене людьми, що віддані інтересам такого штучного формоутворення, як держава. Тому норми позитивного права можуть не тільки не відповідати принципам природного світопорядку, а й суперечити їм.

2. Через природне право, його норми і принципи індивідуальна правосвідомість пов'язує своє існування з універсальними загальними першоначалами буття, передусім з конкретною державою та її інститутами.

3. Природне право виникає разом з першими паростками людської цивілізації та культури. Позитивне право виникає значно пізніше, одночасно з формуванням державності.

4. Природно-правові норми виражені, крім юридичних документів, у вигляді неписаних звичаїв і традицій, присутні в змісті релігійних та етичних вимог. Вони завжди передбачають письмову фіксацію у вигляді формалізованих нормативних актів юридичного характеру.

5. Відповідно до природно-правових доктрин, права людини на життя, свободу, власність, особисту гідність вважаються такими, що належать їй безумовно та споконвічно. Фактом свого народження кожна людина ними наділена і ніхто не може посягати на них. Згідно з позитивно-правовою логікою, свободи та права людина отримує від держави, що відміряє їх тією мірою, якою вважає за необхідне, і може не тільки надавати свободи і права, а й відбирати їх, якщо буде вважати це за необхідне.

6. Природне право — не рівнозначне діючому законодавству. Воно передбачає релігійно-метафізичні та морально-етичні основи, які поширюють і поглиблюють його юридичний зміст, пов'язують його з багатьма цінностями світової культури. Позитивне право ототожнює себе з діючим законодавством, а тому може вважатись атрибутом цивілізації, але не культури.

7. Норми і принципи природного права вважають необхідними для себе релігійні та етичні виправдання. Позитивне право демонстративно відмовляється від них; воно опирається на волю держави і впевнене в необхідному і достатньому характері такої основи.

8. Нормативно-ціннісними межами прагнень для природного права слугує найвища справедливість, що розуміється як універсальний ідеал, який відповідає корінним нормам світопорядку. Для позитивного права такою межею є інтереси держави.

9. Природне право невіддільне від існування всієї цілісності нормативно-ціннісного континууму світової культури. Позитивне право сприймає себе як самодостатню частину, здатну існувати автономно від цієї цілісності.

10. Природно-правове мислення — це здатність, якою володіють філософський розум і метафізична інтуїція. Позитивно-правове мислення є здатністю теоретичного розуму, що не може виходити за межі розумових стереотипів юридичного позитивізму [1, 122–123].

Обидві моделі — природно-правова та позитивно-правова — народились, сформувались в умовах європейської цивілізації. В її ж контексті відносини між ними набули характеру явно вираженої антитези. Це не було випадковістю, а відображало певні соціально-історичні реалії.

Суперечності між позитивним та природним правом здатні призводити до трагічних непорозумінь, які іноді виникають у вигляді парадоксів. Одним з них пишається юриспруденція, що висуває його як девіз. Йдеться про відому формулу римського права: «Нехай загине світ, але торжествує право». Якщо відмежуватися від накипу емоційної демонстративності, що міститься в ній, і намагатися проникнути в зміст, то виявиться трагічний розлом у серцевині юридичного світовідношення. В. А. Бачинін відзначає: «Коли юристи проголошують «Нехай загине світ, але торжествує право», це свідчить про повне абсолютне забуття того, завдяки чому право існує. Якщо умисно загострити ситуацію з цим афоризмом-парадоксом, то виникає запитання: чому буде служити право, якщо не буде світу з його цінностями життя і культури. Чи виникає необхідність у праві серед руїн та попелу?».

Майбутні вчителі будуть навчати і виховувати нові покоління людей, серед яких будуть і ті, що в майбутньому стануть спеціалістами-правознавцями і візьмуть на свою відповідальність вдосконалення всієї системи права в державі. Тому дуже важливим є доведення до їх розуміння положення, що правова система в державі буде дієвішою, більш сприйнятною її громадянами, коли в ній норми позитивного права будуть за своєю суттю відповідати нормам природного права.

З цією метою в процесі вивчення галузей права доцільно використовувати вічно діючі джерела природного права. Насамперед, це десять заповідей, що лягли в основу «Мойсеєвого права» у Вітхому Завіті [2,24].

Інше джерело — Нагорна проповідь Ісуса Христа, в якій формулюється ідеал моральної поведінки.

Відзначимо, що в центрі нормативної системи Євангелія міститься «золоте правило моралі» з цієї ж Нагорної проповіді, що гласить: «Ставтесь до людей так, як би ви хотіли, щоб вони ставилися до вас» [2, 24].

Для посилення виховного впливу правов-педагогічного курсу доцільно використовувати різні додаткові літературні джерела, наприклад:

1. Закони природного права, які вивів у своєму трактаті «Левіафан» англійський філософ Т. Гоббс;

2. Опис громадського життя Прикарпатської Русі на початку XII ст. у повісті І. Франка «Захар Беркут»;

3. Опис організації козацької демократичної республіки у повісті М. Гоголя «Тарас Бульба».

4. Роздуми над ймовірними соціально-історичними правовими змінами в романах Ф. Достоевського «Злочин і кара», «Брати Карамазови»;

5. Моралізуюча критика держави як джерела зла і насильства у творах Л. Толстого і т. д.

Потрібно пам'ятати, що вчитель стоїть біля витоків реалізації великої ідеї М. Корозьє, який говорив, що ми насамперед мусимо намагатися трансформувати створену нами громіздку, всюдисущу державу в скромну, більш розумну, яка прагне не командувати суспільством, а служити йому. Також педагогу варто знати про необхідність реалізації не менш великої ідеї Лесі Українки, котра писала, що найбільш вільною державою можна назвати таку, де люди мають всі людські та суспільні права, які тільки встановлені у світі.

Не тільки філософи, соціологи та юристи вважають за доцільне використовувати потенційні можливості природного права для виховання людських якостей, виховання толерантної, доброї людини.

З метою досягнення результату — сформованості правової культури майбутніх учителів — необхідно використовувати при викладанні правознавства не тільки норми позитивного, а й природного права, які в подальшому, може навіть більшою мірою зможуть плинути на правову свідомість педагога загальноосвітнього навчального закладу. Реалізувати зміст визначених дефініцій у свідомості кожного студента — одному викладачеві правознавства навіть за наявності спеціально розробленого посібника не під силу. Тут потрібні зусилля викладачів всіх кафедр ВНЗ, які причетні до процесу реалізації змісту професійної підготовки майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинин В. А. Философия права и преступления. — Харьков: Фолио, 1999. — 607 с.
2. Генік Л. Виховне значення Десятьох заповідей Божих (Декалогу) // Завуч. — 2002. — № 3 (117). — С. 23–27.
3. Іова В. Ю. Формування правової культури особистості на засадах духовності: Навчально-методичний посібник. — Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. — 168с.
4. Менюк О. А. Формування правової культури підприємця: теоретичні та прикладні аспекти. — К.: Оріяни, 2001. — 172 с.
5. Правознавство: Навч. посібник / В. І. Бобир, С. Є. Демський, А. М. Колодій та ін; За ред. В. В. Копейчикова. — 2-е вид., перероб. та доп. — К.: Юрінком Інтер, 1999. — 704 с.
6. Правосвідомість майбутнього вчителя: соціально-педагогічні засади формування: Методичні рекомендації викладачу — науковцю, вчителю, соціальному педагогу, студенту / Л. В. Кічук (уклад.). — К.: Четверта хвиля, 2001. — 71 с.

Віктор ДУГАНЕЦЬ

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ АГРОІНЖЕНЕРНОГО ПРОФІЛЮ НА ФІЛІАЛАХ КАФЕДР

У статті запропонована технологія організації проведення занять на підприємствах при підготовці майбутніх фахівців із спеціальності «механізація сільського господарства» спеціалізації «механізація переробки та зберігання сільськогосподарської продукції» на основі передового досвіду Подільського державного аграрно-технічного університету.

Одним із найефективніших засобів адаптації людини до сучасного життя є освіта як організований педагогічний процес пізнання, розвитку, спілкування і творчості. У світі склалися дві системи освіти: підтримувальна та інноваційна. Підтримувальна система спрямована на підготовку людини до вирішення повсякденних проблем, підтримання способу життя й діяльності. Інноваційна освіта орієнтована на майбутнє і пов'язана з підготовкою людини до використання методів прогнозування, моделювання, проектування в житті та професійній діяльності [1].

Підтримувальна система освіти має за мету озброєння молоді переважно певним набором наукових фактів і положень, а інноваційна — вироблення у студентів самостійного підходу до будь-якої наукової, соціальної, технічної чи життєвої проблеми.

Одвічні проблеми педагогічної науки «чого навчати та як навчати?» і нині є актуальними. На ці питання є тисячі відповідей, проте немає жодної, яка би вмістила всю гамму різноманітності та суперечності сьогодення.

За нашою методикою доцільно обмежитися простою й дієвою формулою: «Вчитись умінь, знань і навичок сьогодні й впродовж життя гуманно і ефективно...» [2]. Так вважають і в Міністерстві освіти і науки України.

Інтенсивний та бурхливий розвиток науки і техніки впродовж останніх десятиліть, досягнення в сучасних інформаційних технологіях, перенесення новітніх військових технологій на цивільні галузі спричинили великий вплив на зміст, цілі і завдання педагогіки загальної середньої, професійно-технічної і вищої освіти.

Однією з основних проблем педагогіки є збільшення обсягів засвоєння інформації без збільшення при цьому термінів навчання. Проте прагнення засвоїти максимальний обсяг інформації, деталізація відомостей про всі, хай навіть дуже цікаві й важливі новинки науки і